

А

АБЕСГУН I (тепер місце розташування точно невідоме, можливо було поблизу с. Хадже-нафас або м. Гомішан, остан Голестан, Іран)

Каспійські походи князів IX ст.

Місце битви 883 рус. флоту з мусульманським – еміра Табаристану Саїда-Гасана ібн-Зейда. Руси в цій битві зазнали поразки і відступили.

Літ.: Грушевський М. Історія України-Руси. – Т. I. – Київ, 1991. – С. 403; Левченко М. В. Очерк по истории русско-византийских отношений. – Москва, 1956. – С. 75; Мавродин В. В. Очерки по истории феодальной Руси. – Ленинград, 1949. – С. 39; Минорский В. Ф. История Ширвана и Дербенда X – XI веков. – Москва, 1968. – С. 150.

АБЕСГУН II

Каспійські походи князів X ст.

Взяття міста в 909 рус. військом, що прибуло на 16 кораблях (бл. 800 чол.). Пізніше руси вирушили до Анджиле, де зазнали поразки від намісника в Сарі Абу-Сіргам Ахмеда бен-аль-Касіма. Див. Шимеруд.

Літ.: Войтович Л. Князівські династії Східної Європи (кінець IX – початок XVI ст.): склад, суспільна і політична роль. Історико-генеалогічне дослідження. – Львів, 2000. – С. 117; Грушевський М. Історія України-Руси. – Т. I. – Київ, 1991. – С. 433-434; Мавродин В. В. Очерки по истории феодальной Руси. – Ленинград, 1949. – С. 44; Минорский В. Ф. История Ширвана и Дербенда X – XI веков. – Москва, 1968. – С. 150.

АБІДОС I (тепер руїни на малоазійському узбережжі протоки Дарданелли, Туреччина)

Повстання Варди Фоки 987-988

Місце битви 13 квітня 989 4-тис. війська імп. Василя II Болгаробойці, головну силу якого складала рус. найманці-варанги (слов'яни і скандинави), з військом повсталого головнокомандуючого військами сх. (азійської) частини Візантії патрікія Варди Фоки, який 15 серпня 987

проголосив себе імператором. Під час битви Фока на коні, випередивши свою грузинську піхоту, прорвався до оточення імператора, зіскочив з коня і раптово помер (невідомо чи від удару, чи від ран). Ця раптова смерть узурпатора спричинила загальну капітуляцію його прихильників і повстання повністю припинилось. *Див.* Хрзізополь; Херсонес II.

Джерело: Лев Диякон. *История*. – Москва, 1988. – С. 90.

Літ.: Брайчевський М. Ю. Утвердження християнства на Русі. – Київ, 1988. – С. 143-144; Грушевський М. *История України-Руси*. – Т. I. – Київ, 1991. – С. 497; Левченко М. В. *Очерк по истории русско-византийских отношений*. – Москва, 1956. – С. 357; Мавродин В. В. *Очерки по истории феодальной Руси*. – Ленинград, 1949. – С. 80; Разин Е. А. *История военного искусства*. – Т. II. – Санкт-Петербург, 1994. – С. 96; Яковенко Н. *Нарис історії середньовічної та ранньомодерної України*. – Київ, 2005. – С. 49.

АБІДОС II

Чорноморські походи князів XI ст.

Місце битви 1018 рус. флоту (800 чол.) під командуванням свояка вел. кн. Володимира I Великого Золоторукого (Хрзізохейра) з візант. флотом на чолі зі стратигом Пропонтиди. Русі перемогли і продовжили похід. *Див.* Лемнос, острів.

Літ.: Васильевский В. Г. *Варяго-русская и варяго-английская дружина* // Васильевский В. Г. *Труды*. – Т. I. – Санктпетербургъ, 1908. – С. 207; Войтович Л. *Князівські династії Східної Європи (кінець IX – початок XVI ст.): склад, суспільна і політична роль. Історико-генеалогічне дослідження*. – Львів, 2000. – С. 129; Грушевський М. *История України-Руси*. – Т. II. – Київ, 1992. – С. 35; Мавродин В. В. *Очерки по истории феодальной Руси*. – Ленинград, 1949. – С. 89; Успенский Ф. И. *История Византийской империи: Отдел VI. Комнины; Отдел VII. Расчленение империи; Отдел VIII. Ласкари и Палеологи. Восточный вопрос*. – Москва, 1997. – С. 125.

АГЙОЛИ (тепер м. Помор'є Бургаської обл., Болгарія)

Хотинська війна 1620-1621

В липні 1621 козац. флот (запорожці і донці на 60-ти чайках) спалив цей порт у Румелії. Однак шторм на морі розпорошив їх флот, при чому 19 чайок потонули в морі. *Див.* Дніпро, гирло ріки.

Літ.: Остапчук В., Галенко О. *Козацькі чорноморські походи у морській історії Кятіба Челебі “Дар великих мужів у воюванні морів” // Марра Mundi*. – Львів-Київ-Нью-Йорк, 1996. – С. 358.

АЗАКІ (тепер м. Азов, р-н центр Ростовської обл., Росія)

Московсько-турецькі війни XVI ст.

Три напади на тур. фортецю в Азовському морі впродовж 1559-1560 5-тис. моск. армії (московити, укр. козаки, донці та черке-

си) під командуванням кн. Дмитра Вишневецького. Перший напад відбувся у квітні чи травні 1559, коли місто обороняв невел. гарнізон і 200 яничарів під командуванням місцевого кадї. Оточені відбили цей напад лише з допомогою підходу ногайців і тур. ескадри (6 вел. і декілька невел. галер). Другий напад відбувся восени 1559. Знову на допомогу оточеним прибула тур. ескадра під командуванням Алі-реїса. Тому князь відступив на пн. Ця ескадра також перешкодила об'єднанню загону Вишневецького з московитами (8 000 чол.) на чолі з окольничим Даніїлом Адашевим. Втретє наступ відбувся в липні 1560. Князь знову зазнав поразки і відступив на Таманський півострів через вдалі дії тур. ескадри під проводом беглербея Кафи паші Сінана Чагал-огли. За цю військову кампанію паша отримав нагороду в сумі 30 000 акчей. *Див.* Керч I.

Літ.: Голобуцький В. Запорізьке козацтво. – Київ, 1994. – С. 133; Лемерсьє-Келькеже Ш. Кондотьер Дмитрашка // Історичні постаті України. – Одеса, 1993. – С. 16-18; Сергійчук В. І. Іменем Війська Запорізького: Українське козацтво в міжнародних відносинах XVI – середини XVII століття. – Київ, 1991. – С. 28-31; Сергійчук В. Морські походи запорожців. – Київ, 1992. – С. 16-18; Яворницький Д. І. Історія запорізьких козаків. – Т. 2. – Львів, 1991. – С. 19.

АЗАК II

Козацько-турецькі війни XVI ст.

Напад на тур. місто у 1589 зап. загону, який перед тим штурмував Гезлеве і Ак-Керман. Запорожці спалили передмістя, взяли в полон 300 городян і пограбували купців із Бухари. Припускають, що козаків міг очоловати от. Матвій Федорович. *Див.* Гезлеве I.

Літ.: Сергійчук В. Морські походи запорожців. – Київ, 1992. – С. 21; Яворницький Д. І. Історія запорізьких козаків. – Т. 2. – Львів, 1991. – С. 56.

АЗАК III

Козацько-турецькі війни першої половини XVII ст.

Місце перемоги в квітні 1616 дон. козаків (700 чол.) над тур. флотом, під час якої один паша був убитий, а другий – полонений. У той же час 3 000 запорожців, які перед тим разом з донцями пограбували тур. торговельну флотилію, були розбиті тур. військовим флотом і, втративши 700 чол., відійшли на Дон. У червні 1616 300 запорожців і дещо менше дон. козаків пограбували села навколо Кафи. *Див.* Ачі-Кале XVI; Кафа XIV.

Літ.: Брехуненко В. А. Стосунки українського козацтва з Доном у XV – середині XVII ст. – Київ-Запоріжжя, 1998. – С. 133.

АЗАК IV

Козацько-турецькі війни першої половини XVII ст.

Облога тур. міста навесні 1626 об'єднаним зап.-дон. загоном (бл. 7 000 чол.). Однак фортеці козаки не змогли взяти (було зруйновано тільки декілька веж) і, спаливши саме місто, відступили. Наступного року козаки повторили спробу, але знову невдало. *Див.* Трапезунд II.

Літ.: Брехуненко В. А. Стосунки українського козацтва з Доном у XV – середині XVII ст. – Київ-Запоріжжя, 1998. – С. 171; Сергійчук В. І. Іменем Війська Запорізького: Українське козацтво в міжнародних відносинах XVI – середини XVII століття. – Київ, 1991. – С. 92-93; Сергійчук В. Морські походи запорожців. – Київ, 1992. – С. 35.

АЗАК V

Козацько-турецькі війни першої половини XVII ст.

Здобуття передмістя тур. фортеці в 1633 та 1634 зап. флотом (30 чайок) під проводом гет. Івана Сулими, якому допомагало 100 донців. Після цих невдач козаки вийшли в Чорне море, де успішно нападали на Ак-Керман, Кілію та Ізмаїл. Відомо, що зиму 1634-1635 гет. Сулима провів серед донців, звідки знову безуспішно намагався взяти Азак, після чого вирушив на Січ по ріках Сіверський Дінець і Самара. *Див.* Кодак.

Джерело: Записки Тимофея Титловського. 1620-1621 // Лѣтопись событій въ Югозападной Россіи въ XVII вѣкѣ составилъ Самоиль Величко. – Т. IV. Приложения. – Киев, 1864. – С. 180.

Літ.: Брехуненко В. Морські війни українських козаків. – Київ, 2007. – С. 66; Брехуненко В. А. Стосунки українського козацтва з Доном у XV – середині XVII ст. – Київ-Запоріжжя, 1998. – С. 202-205; Сергійчук В. І. Іменем Війська Запорізького: Українське козацтво в міжнародних відносинах XVI – середини XVII століття. – Київ, 1991. – С. 124-125; Сергійчук В. Морські походи запорожців. – Київ, 1992. – С. 41-42; Фиров П. Т. Гетманы украинского казачества. Биографические справки. – Севастополь, 2005. – С. 44; Чухліб Т. Козаки та Яничари: Україна у християнсько-мусульманських війнах 1500-1700 років. – Київ, 2010. – С. 96; Яворницький Д. І. Історія запорізьких козаків. – Т. 2. – Львів, 1991. – С. 143-144.

АЗАК VI

Козацько-турецькі війни першої половини XVII ст.

Тур. фортеця була оточена 21 квітня 1637 донцями, запорожцями і астраханськими татарами (бл. 5 000 чол.) під проводом от. Михайла Татарінова, які звільнили 2 000 полонених християн. Козаки оволоділи фортецею 5 червня завдяки підкопу та зруйнуванню частини мурів міною, підкладеною запорожцями на чолі з Іваном Ара-

довим. Протягом травня 1638 козац. флот (75 чайок із екіпажем у складі бл. 5 600 чол.) здійснив рейд вздовж крим. узбережжя і повернувся до Азака (Азова). У серпні 1638 невдалу спробу відбити фортецю здійснила вел. орда крим. хана Багадур-Герая. Восени 1639 через голод багато козаків залишило фортецю. Влітку 1641 240-тис. тур.-татар. армія під проводом сераскіра Гусейна-Делі оточила місто. На допомогу оточеним прийшло 4 000 – 6 000 козаків, і 27 вересня 1641 турки, після 14 тижнів облоги, протягом яких вони здійснили 24 штурми, відступили. Однак 18 червня 1642, не маючи сил обороняти місто, і на вимогу моск. уряду об'єднана дон.-зап. армія залишила місто. В історіографії ця подія є відомою під назвою “Азовське сидіння”. *Див.* Кафа XVI; Тузла Бурни; Керч V; Ачі-Кале XIX; Ор-Капи XII.

Джерела: Записки Тимофея Титловського. 1620-1621 // Лѣтопись событій въ Югозападной Россіи въ XVII вѣкѣ составилъ Самоиль Величко. – Т. IV. Приложения. – Киев, 1864. – С. 181-182; Повесть об азовском осадном сидении Донских казаков // Воинские повести древней Руси. – Москва, 1975. – С. 430-467.

Літ.: Азовське сидіння // Довідник з історії України (А-Я) / За заг. ред. І.Підкови, Р.Шуста. – Київ, 2002. – С. 19; Апанович О. Розповіді про запорозьких козаків. – Київ, 1991. – С. 128-141; Брехуненко В. А. Стосунки українського козацтва з Доном у XV – середині XVII ст. – Київ-Запоріжжя, 1998. – С. 211-231; Гайворонский О. Повелители двух материков. – Т II: Крымские ханы первой половины XVII столетия в борьбе за самостоятельность и единовластие. – Киев-Бахчисарай, 2009. – С. 235-236, 250-257; Геращенко С. В. Азовське сидіння // Українське козацтво: Мала енциклопедія. – Київ-Запоріжжя, 2006. – С. 12-13; Голобуцький В. Запорізьке козацтво. – Київ, 1994. – С. 268-269; Грушевський М. С. Історія України-Руси. – Т. VIII. – Ч. II. – Київ, 1995. – С. 30, 32-33; Робинсон А. Повести об азовском взятии и осадном сидении // Воинские повести древней Руси. – Москва-Ленинград, 1949. – С. 166-243; Сергійчук В. І. Іменем Війська Запорізького: Українське козацтво в міжнародних відносинах XVI – середини XVII століття. – Київ, 1991. – С. 134-137; Сергійчук В. Морські походи запорожців. – Київ, 1992. – С. 42-45; Сухоруков В. Д. Историческое описание земли Войска Донского. – Новочеркасск, 1903. – С. 178; Яворницький Д. І. Історія запорізьких козаків. – Т. 2. – Львів, 1991. – С. 145-146, 150; Podhorodecki L. Chanat Krymski i jego stosunki z Polską w XV-XVIII w. – Warszawa, 1987. – S. 160-161.

АЗАК VII

Козацько-турецькі війни першої половини XVII ст.

Місце битви навесні 1645 між тур. гарнізоном і зап.-дон. флотом (34 чайки) під командуванням дон. от. Алексея Старова та зап. полк. Сулими, на допомогу яким прибули запорожці на 30 чайках. Проте з цією допомогою козакам так і не вдалося взяти місто.

Літ.: Грушевський М. С. Історія України-Руси. – Т. VIII. – Ч. II. – Київ, 1995. – С. 34; Сергійчук В. І. Іменем Війська Запорізького: Українське козацтво в міжнародних відносинах XVI – середини XVII століття. – Київ, 1991. – С. 137; Сергійчук В. Морські походи запорожців. – Київ, 1992. – С. 46.

АЗОВ. Див. АЗАК, ТАНА.

АЙДАР, РІКА

Московсько-татарські війни XVI ст.

Місце битви в квітні 1559 моск. загону на чолі з кн. Дмитром Вишневецьким (Байдою) із загоном крим. татар (1 500 чол.), що йшов на допомогу казанським татарам. Татари зазнали поразки і князь надіслав царю Івану IV Лютому (Грозному) 26, а собі залишив 12 полонених. *Див.* Азак I; Сіверський Дінець, ріка III.

Літ.: Лаврів П. І. Історія південно-східної України. – Львів, 1992. – С. 42-43; Сергійчук В. І. Іменем Війська Запорізького: Українське козацтво в міжнародних відносинах XVI – середини XVII століття. – Київ, 1991. – С. 28; Сергійчук В. Морські походи запорожців. – Київ, 1992. – С. 16.

АК-КЕРМАН I (тепер м. Білгород-Дністровський, р-н центр Одеської обл., Україна)

Завоювання Тамерлана

Взяття в 1395 міста, яке належало Бек-Ярик-оглану, авангардом армії Тамерлана під командуванням еміра Османа. Після поразки Бек-Ярик-оглан втік у пониззя Дону. *Див.* Дон, пониззя ріки.

Літ.: Сафаргалиев М. Г. Распад Золотой Орды. – Саранск, 1960. – С. 167.

АК-КЕРМАН II

Завоювання Мегмеда II

Взяття тур. фортеці в 1475 молд. армією (30 000 чол.) під командуванням Стефана III Великого (чел Маре). Після захоплення міста господар наказав перебити всіх його захисників. *Див.* Хотин I; Мангуп II.

Джерело: Хроника Литовская и Жмойтская // Полное собрание русских летописей. – Т. XXXII. – Москва, 1975. – С. 91.

Літ.: Історія міст і сіл Української РСР. В 26 т. – Т. 8. Одеська область. – Київ, 1969. – С. 286.

АК-КЕРМАН III

Молдовські міжусобиці XVI ст.

Напад на тур. місто в 1574 козац. флоту (25 чайок з екіпажем у складі 600 чол.) на чолі з от. Хомою (Фокою) Покотилом, які допомагали повсталому госп. Іванові Воде Лютому. Завдяки несподіваному

нападів козаки ненадовго оволоділи цим важливим портом, але так і не змогли взяти замок. *Див.* Тейниця І.

Джерело: Гваньїні О. Хроніка європейської Сарматії. – Київ, 2009. – С. 213.

Літ.: Ваврик С. В. Акерман // Українське козацтво: Мала енциклопедія. – Київ-Запоріжжя, 2006. – С. 14; Брехуненко В. Морські війни українських козаків. – Київ, 2007. – С. 39; Голобуцький В. Запорізьке козацтво. – Київ, 1994. – С. 140-141; Історія міст і сіл Української РСР. В 26 т. – Т. 8. Одеська область. – Київ, 1969. – С. 286; Костомаров М. Іван Свирговський. Український козацький гетьман XVI століття // Костомаров М. Галерея портретів. – Київ, 1993. – С. 95; Леп'явко С. Українське козацтво у міжнародних відносинах (1561-1591). – Чернігів, 1999. – С. 41-42; Сергійчук В. І. Іменем Війська Запорізького: Українське козацтво в міжнародних відносинах XVI – середини XVII століття. – Київ, 1991. – С. 37, 39; Яворницький Д. І. Історія запорізьких козаків. – Т. 2. – Львів, 1991. – С. 26; Spieralski Z. Awantury młdawski. – Warszawa, 1967. – S. 136.

АК-КЕРМАН IV

Татарські міжусобиці першої половини XVII ст.

Місце сутички навесні 1614 між ордами бунтівного нуреддіна Шагін-Герая і хан-агаси (ханського радника) Бек-аги, який здобув перемогу. Шагін-Герай спочатку переховувався у Кілії, а пізніше втік до Ірану. *Див.* Кафа XIII.

Літ.: Гайворонский О. Повелители двух материков. – Т II: Крымские ханы первой половины XVII столетия в борьбе за самостоятельность и единовластие. – Киев-Бахчисарай, 2009. – С. 45.

АК-КЕРМАН V

Татарські міжусобиці першої половини XVII ст.

Місце перемоги 9 березня 1637 над буджацькими татарами крим. орди на чолі з калгою Хусам-Гераєм і нуреддіном Саадет-Гераєм, присланої ханом Інает-Гераєм I, якій допомагав невел. загін запорожців на чолі з гет. Павлом Бутом (Павлюком). Кримці в квітні-травні оточили Кілію та Кафу, вимагаючи видати ханові прихильників мурзи Кан-Темира Кривавого Меча, який з двором і синами втік до Туреччини. Рештки Буджацької Орди було наказано переселити в Крим, але навесні 1637 під Ачі-Кале ногайці повстали (як казали, не без допомоги запорожців), вбили калгу та нуреддіна і повернулись на батьківщину. *Див.* Кафа XV.

Літ.: Гайворонский О. Повелители двух материков. – Т II: Крымские ханы первой половины XVII столетия в борьбе за самостоятельность и единовластие. – Киев-Бахчисарай, 2009. – С. 212-214; Грушевський М. С. Історія України-Руси. – Т. VIII. – Ч. I. – Київ, 1995. – С. 239, 244; Семёнова Л. Е. Княжества Валахия и Молдавия. Конец XIV – начало XIX в. (Очерки внешнеполитической исто-

рии). – Москва, 2006. – С. 188; Фиров П. Т. Гетманы украинского казачества. Биографические справки. – Севастополь, 2005. – С. 32; Яворницький Д. І. Історія запорізьких козаків. – Т. 2. – Львів, 1991. – С. 145; Podhorodecki L. Chanat Krymski i jego stosunki z Polską w XV-XVIII w. – Warszawa, 1987. – S. 159.

АЛДЕЙГЮБУРГ (тепер с. Старая Ладога Волховського р-ну Ленінградської обл., Росія)

Напади вікінгів X ст.

Взяття рус. міста в 996 норв. вікінгами на чолі з ярлом Еріком Гаконарсоном, який наступні п'ять років грабував пн. володіння Русі. Цей напад був зумовлений тим, що вел. кн. Володимир I Святославич Великий був союзником ворога ярла Еріка – норв. конунга Олафа I Трюгвасона.

Літ.: Войтович Л. Князівські династії Східної Європи (кінець IX – початок XVI ст.): склад, суспільна і політична роль. Історико-генеалогічне дослідження. – Львів, 2000. – С. 124; Сverdlov M. B. Скандинавы на Руси в XI в. // Скандинавский сборник. – 1974. – № XIX. – С. 58.

АЛЕППО (тепер м. Халеб, центр мухафазы, Сирія)

Візантійсько-мусульманські війни XI ст.

Місце битви в серпні 1030 між місцевими мусульманами і візант. військом під командуванням імператора Романа III Аргіра. Візантійці були наголову розбиті й імператор врятувався втечею до м. Антіохія завдяки мужності рус. та італійських найманців під проводом вел. етерарха Феоктиста.

Літ.: Васильевский В. Г. Варяго-русская и варяго-английская дружина // Васильевский В. Г. Труды. – Т. 1. – Санктпетербургъ, 1908. – С. 213; Левченко М. В. Очерк по истории русско-византийских отношений. – Москва, 1956. – С. 388; Успенский Ф. И. История Византийской империи: Отдел VI. Комнины; Отдел VII. Расчленение империи; Отдел VIII. Ласкари и Палеологи. Восточный вопрос. – Москва, 1997. – С. 25.

АЛЕКСАНДРОВСЬКАЯ СЛОБОДА (тепер м. Александров, р-н центр Владімірської обл., Росія)

“Смутний час” 1604-1614

Місце ряду сутичок 29 жовтня – 4 листопада 1609 10-тис. армії під командуванням гет. Яна-Пьотра Сапеги (якому допомагала кіннота кн. Олександра Бурдиновича-Ружинського з Тушина і ротмістра Еразма Стравінського зі Суздаля) з моск. армією під командуванням кн. Міхаїла Скопіна-Шуйського. У вирішальній битві кіннота Сапеги спочатку розбила передові кінні сотні ворога, але пізніше сама була розбита головними силами армії Скопіна-Шуйського. Сапега змушений був повернутися у свій табір під Троїце-Сергієвій монастир,

а Бурдинович-Ружинський – в Тушино. *Див.* Ботово; Задубровская слобода; Белая I; Дмитров.

Літ.: Каргалов В. В. Полководцы XVII в. – Москва, 1990. – С. 92-93; Тюменцев И. О. Смутное время в России в начале XVII ст.: движение Лжедмитрия II. – Волгоград, 1999. – С. 460.

АЛУСТОН (тепер м. Алушта, Автономна республіка Крим, Україна)
Похід хана Бату 1236-1242

Взяття візант. замку наприкінці 1239 монгол. ордою хана Бату (в рус. літописах – Батия). Після перемоги, за наказом хана, замок було зруйновано. *Див.* Чернігів II.

Літ.: Історія міст і сіл Української РСР. В 26 т. – Т. 26. Кримська область. – Київ, 1974. – С. 208; Кулаковский Ю. Прошлое Тавриды: Краткий исторический очерк. – Киев, 1914. – С. 81.

АЛЬТА, РІКА I

Руські князівські міжусобиці XI ст.

Місце вирішальної битви 24 липня 1019 між військами вел. київ. кн. Святополка I Окаянного і новгород. кн. Ярослава Мудрого. Останній переміг і став вел. київ. князем, а Святополк утік і незабаром помер невідомо де. *Див.* Судомира, ріка; Листвен.

Джерела: Густинський літопис // Збірник козацьких літописів: Густинський, Самійла Величка, Грабянки. – Київ, 2006. – С. 46; *Повість минулих літ* // Літопис руський (за Іпатським списком) / Пер. з давньорус. Л. Є. Махновця; Відп. ред. О. В. Мишанич. – Київ, 1989. – С. 83-84.

Літ.: Грушевський М. Історія України-Руси. – Т. II. – Київ, 1992. – С. 14-15; Костомаров М. Київський князь Ярослав Володимирович // Костомаров М. Галерея портретів. – Київ, 1993. – С. 20; Котляр М. Ф., Смолій В. А. Історія в життєписах. – Київ, 1994. – С. 106; Крип'якевич І. Історія українського війська. – Ч. 1. – Львів, 1993. – С. 59; Толочко О. П., Толочко П. П. Київська Русь // Україна крізь віки. Т. 4. – Київ, 1998. – С. 129; Толочко П. П. Древняя Русь. Очерки социально-политической истории. – Киев, 1987. – С. 77; Шекера І. М. Київська Русь XI ст. у міжнародних відносинах. – Київ, 1967. – С. 108; Шекера І. М. Міжнародні зв'язки Київської Русі. З історії зовнішньої політики Русі в період утворення і зміцнення Давньоруської держави в VII – X ст. – Київ, 1963. – С. 114-115.

АЛЬТА, РІКА II

Русько-половецькі війни XI ст.

Місце нічної битви 15 серпня 1068 об'єднаного рус. війська (полки вел. київ. кн. Ізяслава I, чернігів. кн. Святослава та переяслав. кн. Всеволода Ярославичів) з половцями. Половці перемогли і спустошили Київ. і Переяслав. князівства. Ця поразка у першій битві русів

з половцями стала поштовхом до Першого Київ. повстання. *Див.* Сновськ.

Джерела: Густинський літопис // Збірник козацьких літописів: Густинський, Самійла Величка, Грабянки. – Київ, 2006. – С. 51; Повість минулих літ // Літопис руський (за Іпатським списком) / Пер. з давньорус. Л. Є. Махновця; Відп. ред. О. В. Мишанич. – Київ, 1989. – С. 104.

Літ.: Грушевський М. Історія України-Руси. – Т. II. – Київ, 1992. – С. 56; Лаврів П. І. Історія південно-східної України. – Львів, 1992. – С. 25; Толочко О. П., Толочко П. П. Київська Русь // Україна крізь віки. Т. 4. – Київ, 1998. – С. 180; Толочко П. П. Древняя Русь. Очерки социально-политической истории. – Киев, 1987. – С. 87; Шекера І. М. Київська Русь XI ст. у міжнародних відносинах. – Київ, 1967. – С. 158.

АМАСТРИДА (тепер м. Амасра іля Бартин, Туреччина)

Чорноморські походи князів IX ст.

Взяття візант. міста у Пафлагонії (Мала Азія) рус. флотом у 842. Руси спустошили місто, але диво на гробі св. Юрія спинило грабунки і князь (невідомий на ім'я) прийняв християнство.

Літ.: Васильевский В. Г. Житие Георгия Амастридского // Васильевский В. Г. Труды. – Т. 3. – Петроград, 1915. – С. 64-68; Крип'якевич І. Історія українського війська. – Ч. 1. – Львів, 1993. – С. 87; Шекера І. М. Міжнародні зв'язки Київської Русі. З історії зовнішньої політики Русі в період утворення і зміцнення Давньоруської держави в VII – X ст. – Київ, 1963. – С. 52-53.

АРКАДИОПОЛЬ (тепер м. Люлебургас іля Кіркларелі, Туреччина)

Русько-візантійська війна 970-971

Місце битви навесні 970 війська, посланого вел. київ. князем Святославом I Хоробрим (30 000 русів, печенігів, болгар, угрів), з візант. військом (12 000 малоазійських греків) під командуванням магістра Варди Скліра і стратопедарха патрикія Петра. Останній декілька днів не виводив свої війська з фортеці, а пізніше, вночі, раптовою вилазкою розгромив супротивника. Склір розділив військо на три частини, з яких дві (на флангах) – були сховані у лісі. Спочатку він направив на рус. військо загін на чолі з патрикієм Іоанном Алакасом, який виманив його на поле битви. Спершу руси почали тіснити малочисельну фалангу греків, однак, раптовий фланговий наступ засадних фланг призвів до повного розгрому рус. війська (загинуло 20 000 чол.). Незважаючи на поразку, це рус. військо пізніше пограбувало Македонію. *Див.* Преслава; Доростол II.

Джерело: Иоанн Скилица. О войне с Русью императором Никифора Фоки и Иоанна Цимисхия // Лев Диякон. История. – Москва, 1988. – С. 122-124; Лев Диякон. История. – Москва, 1988. – С. 58-59.

Літ.: Грушевський М. Історія України-Руси. – Т. I. – Київ, 1991. – С. 472-473; Левченко М. В. Очерк по истории русско-византийских отношений. – Москва,